

Morva Péter

Hochschule für Musik und Theater München, Németország, Oktató

Halló, itt a Gyermekrádió!

Az önálló Gyermek- és Ifjúsági Osztály létrejötte és első szárnypróbálgatásai¹ 1945 és 1953 között.

A múlt század kellős közepén, egy téli reggelen számos változásra ébredtek az akkori magyar országlakók. Többek között a „Nagy Budapest” kialakulására, sőt, a mai napig joggal átkozódva emlegetett Államvédelmi Hatóság is elkezdte hivatalos működését. A fenti két esemény mögötti erők hatottak annak az új szervezetnek a működésére is, amiről a következő tanulmány szól majd.

1 1950. január 1-jei működési kezdettel a Magyar Rádió – akkor még Magyar Rádió Hivatal néven szerepelt a Népművelési Minisztérium felügyelete alatt (*Magyarország...*, 1996–2000, 388. o.) – létrehozta az önálló Ifjúsági és Gyermekosztályt.

Már életének első pár éve is igen tartalmasra sikeredett, ami miatt tanulmányomat négy szeptembe kell vágnom. Az esszé átfogja az egész Osztály leírását, de finoman megpróbálok fókuszban tartani a zenei nevelést szolgáló működését, hiszen érdeklődésem, szakmám erre kötelez.

Az első nagyobb részben – melyet most kezében tart az Olvasó – a kezdeteket és előzményeket fogom feltárni, az alapelveket, amely működését meghatározták. Megvizsgálom, milyen „talajon” cseperedett fel a Gyermekrádió, kik gondozták első lépéseit. Megismerjük majd azokat a külföldi „nagybácsikat” – rádióadókat –, akiket példaként emlegettek akkor a Bródy Sándor utcai székházban.

A második – későbbi közölcsekre kerülő – részben mélyebben elmerülünk abban, milyen szerepet játszott ez a kicsinyek (és nagyobbak) rádiója a szocializációban és az ifjúsági egység létrejöttét szolgáló integrációban. Milyen eszközökkel építette közösségét, levelezői hálózatát, hogyan és milyen sikerrel tartotta a kapcsolatot más szervezetekkel.

A harmadik egység kifejti majd azokat a szakmai titkokat és elveket, ami mentén a műsorkészítés haladt. Megismerjük a Műsorigazgatóság és a Rádió Kollégiumának szerepét, a felettes Népművelődési Minisztérium rádióbírálatait, azt, hogy kik, hogyan adtak „hivatalos” visszajelzést a műsorokról, milyen atyai- (nevelésméleti) koncepciók mentén készültek műsorai. Illetve betekintünk egy stúdió két ajtója közötti részbe, hogy hogyan szorulhatott oda be egy bemondó, miután kigyulladt a piros lámpa, a kábelvágásokba a 11-es stúdióban, azaz a „reakció” jelenlétébe, és attól való rettegés hátterébe, amely nem hagyta ki az Ifjúsági Osztályt sem.

Végül az utolsó, negyedik fejezetben megismerjük magukat a műsorokat is. Ezen belül elsősorban a zenei rovat anyagait szövegezzük meg, elolvassuk a készült műsorkritikákat, lapozgatunk a műsorújságban, hogy összehasonlítsuk a műsorstruktúra változását 1950 és 1953 között. Mindezt a Boritéktár poros folyosóin bolyongó kutató szerény kommentárjaival fűszerezve.

A hosszas kutatói munka, aminek egyik eredménye ez, és a mostantól folyamatosan készülő publikációk, nem valósulhatott volna meg, ha nincs a Magyar Rádiónak olyan történész levéltárosa, mint Sávoly Tamás. Minden segítséget megadott, hogy a 17 rak-

tárhelyiségből álló levéltári labirintus közel 3000 iratfolyóméternyi anyaga közt megtaláljam a kutatásomat érintő iratokat. (A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára további jó tíz-egynéhány iratfolyóméternyi anyagot tárol, de ezek tartalma most nem itt lesz elemézve.) A Rádiónál fellelhető iratok egy része már rendszerezve van, viszont a másik, jelentős része még a feldolgozás, dobozolás előtt áll, illetve most van folyamatban. Emiatt viszont sajnos a levéltári források szabályszerű feltüntetése nagyon nehéz, mivel a dobozjegyzék a kutatás idején még nem állt rendelkezésre, így a másolatokból készített saját nyilvántartási számokat lehet csak idézetkor feltüntetni. A dobozsintű jegyzék hamarosan elérhetővé válik, ami így az egyik következő publikációm alapja lesz.

**Az Osztály létrejötte. Előzmények, igények és elvek,
alapkoncepció, „jó barátok” az éterben**

***Prológus: a megszólaló a Tyukodi pajtás szüneteltől
a Magyar Rádió Hivatal létrejöttéig***

Hogy miért fontos számunkra ennek a fejezetnek leközlése? Azért, mert ezen keresztül érthetjük meg és érezhetjük át az Ifjúsági Osztály későbbi működésének körülményeit. A világháború után gyorsan újjáépült Rádió olyan energikus munkaközösséget mondhatott magáénak, amely átsegítette az Osztályt megalakulásának nehézségein is, a rádiótörténet részéről „átmeneti” korszaknak nevezett hat év (1950 és 1956 között) viszontagságos és nehéz periódusa alatt is tudott fejlődni, majd azt folytatta egészen a Hárs István elnökségével (1974–1988) fémjelezett, számos rádiós szerint „aranykornak”² titulált termékeny műsorkészítő időszakig. (Az ezt követő évek az Ifjúsági Osztály lassú hanyatlását és végül 1993-ban teljes megszűnését hozták. Ez az évszám doktori kutatásom végső határvonala is, bár néhány röpke kitekintést majd még fog tartalmazni napjainkig is, csupán szembeállításképp.)

1944 Szentestéjén leállt a budapesti nagyadó. A csönd, mindmáig a leghosszabb, 1945. május 1-jén tört meg hivatalosan, amikor felhangzott végre az utcai hangszórókból a már említett *Tyukodi pajtás* dallamát tárogatón recsegő szünetjel Budapest-szerte. A Vízmű pincéjében az újjáépítés és a demokratikus átalakulás támogatására alakult Budapesti Nemzeti Bizottság a volt piarista diáknak, Ortutay Gyulának, a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagjának, későbbi vezetőjének, a rádiós színhagyomány után „második nagy menedzsernek” kikiáltott szervezőnek adta feladatul a Rádió újjáépítését. (Más forrás, pontosabban az 1945 utáni időszak első műsorigazgatója, Schöpflin Gyula [idézi: *Tóbiás*, 2003, 16. o.] szerint Ortutay csak közelebb lakott a Rádió épületéhez, mint mások, így ő volt ott az ostrom után először, jó helyen.) Mindenesetre ifjúsághoz kötődő vezetői attitűdje már 1935-től biztosított mikrofonlehetőséget a Kollégium fiataljainak ismeretterjesztő előadások megtartására. (1930-tól az Irodalmi Osztály munkatársa volt, később vezetőhelyettese. Ez az osztály, illetve az Oktatási Osztály adott műsoridőt az ifjúsági műsoroknak.) Ez a kapcsolattrendszere csak segítette őt az újraindulásban. Mint Bajcsy-Zsilinszky Endre közvetlen környezetéhez tartozó értelmiségitől Bajcsy-Zsilinszky a következő feltételekből álló nevelési reformtervet kért Ortutaytól, és Ortutay ezek alapján indította újra 1945. május 1-jén a szabad Rádiót:

- az oktatási rendszer átszabása a magyar történelmi és népi egyéniségre,
- a népművelésen legyen a hangsúly, legyen végigvezetve Bartók és Kodály zenei forradalma,
- példát és munkát a rokon népektől átvenni, az eddigi utánzást háttérbe szorítani,
- biztosítani a szabad autonomikus szelekciót a titokban magyarellenes módszerek helyett (idézi: *Tóbiás*, 2003, 29. o.).

Ortutay 1947 tavaszáig töltötte be a rádióelnöki tisztelet, miután Rákosi kiválasztotta őt a kultuszminiszteri pozícióra. (Sík Sándor rendfőnök, volt tanára nem kis megrökönyödésére, ugyanis Ortutayra hárult a hitoktatás eltörlésének, majd az egyházi iskolák államosításának drámai feladata is.)

De még ezt megelőzően, 1946-ban, a még csak pár hónapja „nyekergő” Rádió újat gondol: elindítja a *Rádió Gyermekújságja* című sorozatát. A (még) Irodalmi Osztályon belül szerkesztett, 6–10 éves gyerekeknek szánt műsort Pápa Relli³ (1957-ig kíséri munkájával a Gyermekrádiót), valamint Képes Géza⁴ készíti. Állandó szerzőik: Benedek Elek, Tersánszky Józsi Jenő, Füsi József. A zenei betétek Bartók *Gyermekeknekjéből*, Bartók és Kodály népdalfeldolgozásaiból állnak. 1947-ben a műsor könyv formában is megjelent, illetve a *Magyar Rádió* című lap állandó mellékleteként szerepel. (A műsort 1956-ban állítják le.)

Pillanatra kanyarodjunk vissza egyéb, reménykedésre okot adó tényekhez is. Az ostrom után elmenekülő nácik és nyilasok a Stúdió épületeit teljesen kifosztották, a Lakihegyi Nagypark felrobbantása csak tetézte ezt. Gyakorlatilag 1945-ben ott állt a Rádió, mint alapításakor, 1925-ben. Ennek ellenére az újjáépítés eredményeként 1948 végére mind a technikai színvonal (teljesítményben), mind a műsoridő (napi 23 óra 18 órával szemben), mind az előfizetők száma (475 ezer a 419 ezerrel szemben) meghaladta az 1938-as évet (*Magyarország...*, 380–381. o.). A nemzetközivé válás, a nemzeti nagypark létrejötte arra ösztönözte Ortutayékat, majd az új elnököt, 1948-tól Barcs Sándort, hogy 1948-ra Budapest I. és Budapest II. számára az 1947-ben Atlantic City-ben létrehozott és 1948-ban Koppenhágában ülésező, Magyarországot is tagjaként számon tartó frekvencia-bizottságtól védett frekvenciákat kérjenek. Ekkorra a Magyar Rádió ismét a „nagyfiúk” közé tartozik.

1948-ban Ortutay Gyula elfoglaltságára hivatkozva lemond. Az addig már egy éve ügyvezető alelnökként működő Barcs Sándor, Bajcsy-Zsilinszky Endre másik bizalmasa veszi át a vezetői hatalmat. (Később a Rajk-perben népbíráként ülnököl korábbi alelnöke, Justus Pál felett.) A Révai-féle agresszív kultúrpolitika egyre nagyobb teret nyer. Ennek is köszönhető, hogy 1949. február 1-től nevet váltanak a nemzeti adók is: Budapest I. a továbbiakban Kossuth, míg Budapest II. Petőfi néven működik. Ahogy azt a *Népszava* közli, „nemcsak a jelentkezés változik meg, hanem megváltozik a rádió műsora is. [...] Alkalom nyílik arra, hogy a rádió fokozott mértékben szolgálja a magyar nép nevelését és szórakoztatását.” Itt, a cikkben említi meg a szerző (Bilka néven), hogy a gyermekrádió kétféle műsort ad 6–10 éves gyermekek számára, a rádióiskola pedig, műsoridejének növekedése miatt, naponta kétszer, délelőtt és délután „40–40 perces műsorral kapcsolódik a magyar iskolapolitikába”. (A „rég” eredeti rádióiskolai tervek, amiket Pamlényi Ervin⁵ dolgozott ki, és amelyek élvezték még Ortutay támogatását, ekkorra elenyésztek.) A cikk szerint az iskolák rádióval történő felszerelése is fellendült, az „év végén minden villannyal ellátott iskolában megszólal a magyar rádió hangja.” (*Halló...*, 1949. január 29., 4. o.) Utóbbi állítás kicsit sántít a visszatekintések és kutatásaim során. A rádiókkal történő felszereltség hiánya egészen a '70-es évekig gondot okozott az 1963-ban útjára indított *Iskolarádió* számára is. Vegyük sorra a tényeket ezzel kapcsolatban is: a Rádió Levéltárában talált, 1948-ban keltezett egyik dokumentum szerint⁶ az addigi délutánonként 55 percnyi műsoridőt tényleg 80 percre emelve két részre osztották szét. Délelőtt 11 órától 40 percnyi, délután 16 órától ismét 40 percnyi műsort adott a Rádió. Igyekeztek ezeket a műsorokat az iskolai tananyaggal összehangolni. Ez fontos, mert hamarosan – 1950 elején – ezzel ellentétes irányzat is felbukkant a szerkesztők körében: „Változást jelentene az eddigi rádióiskola műsorához képest, hogy nem az iskolai tantárgyakat dolgoznánk fel, hanem szórakoztató, az ifjúság érdeklődését jobban lekötő, kalandos formában, de azért az iskolai tananyag figyelembevételével szerkeszteni a műsort.” És hogy miért fontos az irányváltás: „A műsorszámok szerkesztésénél különös gondot fordítottunk

arra, hogy műsoraink túlmutassanak a tananyagon, a múltat kössük össze a mával. [...] Műsorainkat erősen átpolitizáljuk, az ötéves tervet, a szocializmust népszerűsítjük.”⁷

De előtte még a „puhább” 1948 során első lépésben 500 készüléket akar a Rádió a Válás- és Közoktatási Minisztériummal karöltve az iskoláknak szétosztani, majd 4 további hónap alatt újabb 2200 darabot. Ezzel lefedték volna az összes árammal ellátott iskola igényét. De csak lefedték – volna. Ugyanis ez nem valósult meg, a Minisztérium végül nem használta fel ezt a keretet készülékvásárlásra és -osztásra.⁸

Ez a minisztérium tervezi azt is, hogy a rádióadásokat az iskolai tananyagba integrálná. A felmerült témák, illetve tantárgyak, ahol a rádió kiegészítené az oktatást: nyelv- és zeneoktatás (az első helyen), történelem, irodalom és természetrajz, a *Mindennapi kérdések* című sorozattal aktualitásokkal, állampolgári ismeretekkel és ifjúsági hírműsorral egészítve ezt ki. A délutáni adások többnyire a délelőtti ismétlései voltak, az általános iskolák felső tagozatai és a gimnáziumok részére, kiegészítve összetettebb zenei műsorokkal, riportsorozatokkal (témái a gyári termelés, a falu, új ifjúsági könyvbeharangozók voltak). Zenei témájú műsor a hét hat napján, énekoktatás hetente kétszer 20 percben, a szerkesztők: Irsay Vera és Gát József az általános iskolák 1–4. osztályainak szóló műsorokat, míg Kerényi György a felső tagozatosokét szerkesztette.⁹ A délutáni zenei sorozatok közé tartozó *Keleteurópa virágoskertjét* Raics István írta, heti 10 perces adásokban lépkedve országok népzenei kultúrái között. A *Zenei lexikon* 15 alkalommal 10 percig Bergl Hédy, Kassai Mária és Elischer Marcella szerkesztésében olyan igen komoly műsor-címekkel dobálózott, mint például: *Kromatika, konszonancia, diszszonancia; Hangnemek – alteráció-moduláció; Felhangok – temperált hangrendszer*, stb. D. Huszár Klára a *Nagy muzsikusról kis muzsikuskoknak* című műsorban ötször fél órában mesélt zeneszerzőkről, *Ifjúsági kamarazene* műsora pedig ötször negyed órában hangzott el. Ekkor már Lehel György is saját műsort tudhatott magáénak, tíz részes fél órás *Mozart* sorozatában próbálta a szerző életművét becsúfolni egyetlen stúdióba. Bergl Hédy a *Városok a zene történetében* műsorában öt várost látogatott meg (Bónis Ferenc *Zenélő városok*, Dimény Judit *Városok*, *Zenék* címen készített később – legalábbis címében – hasonló műsorokat.)

Külön érdekesség, hogy a dokumentum utolsó oldalán találtak szerint a Rádió a *Rádióiskola* és a *Szabadegyetem* programját francia, illetve angol nyelven rendszeresen elküldte az UNESCO-nak. (Ez egybevág az általam „nagyadó-tudatnak” nevezett szemlélettel, a nemzetközi műsorszolgálattal, ami Szóts Ernő¹⁰ szemléletének továbbvitele.) A zenei műsorokat pedig a Magyar Pedagógusok Szabad Szakszervezetének Zenei Tagozata javaslatai alapján állították össze.

Innen már csak egy kis lépés a teljes fordulatig, 1949 őszéig. A soron következő elnök, Szirmai István 1949. augusztus 20-án bejelenti, hogy a Rádió most már a magyar nép vagyonaként az állam tulajdonát képezi. Az addigi elnevezés (Magyar Központi Híradó Rt.) átváltozik Magyar Rádió Hivatallá. (Szirmai pályafutása a Rádiónál furcsán-kacsán ért véget. 1953 januárjában az ÁVH emberei elviszik egy rendkívüli rádió kollégiumi értekezletről. A rémült bemondók egymás között virágnyelven csak úgy emlegették a folyosón az eseményt: „hullajtja a Rádió Szirmai.” 1955-ben rehabilitálják.)

Az Ifjúság Kulturális Nevelése¹¹, az Ifjúsági Osztály létrejöttének okai

Az ifjúság egységesített kulturális nevelésének addig megoldatlan feladata 1949-ben a MINSz-en (Magyar Ifjúság Népi Szövetsége¹²) belül elodázhatatlanra vált. A 1949-es második VIT (augusztus 14–28.) szintén aktuálissá tette ezt. Ehhez kérték az akkori Rádió vezetésének segítségét, mivel úgy tapasztalták, a Rádió nem minőségi műsort ad, hanem csak szórakoztat. Pártpolitikai célokat így nem tud szolgálni, a Rádiónál dolgozó kultúrkáderek kispolgári hozzáállásúak, származásúak.

Még ugyanebben az évben az Oktatási Osztály beadja azt az előterjesztést¹³, ami a későbbi „Rádió a Rádióban” megvalósulásához vezet. Arra hivatkoznak beadványukban, hogy pedagógiai eszközök felhasználásával eredményesebben lehet hatni a fiatalokra az új értékrendszerre és politikai nézetre nevelés terén, hiszen az addigi műsorok csupán propagandát sugároztak a fiataloknak, de azt ők ebben a formában elutasítják. Egyik, már később készült munkatervükből idézve: „az új Ifjúsági- és Gyermekrádió osztály feladata az, hogy felismerje a Rádió hatalmas

„az új Ifjúsági- és Gyermekrádió osztály feladata az, hogy felismerje a Rádió hatalmas propaganda és nevelő erejét, élenjárna abban a munkában, hogy gyermekeinkből hazafias, a Párthoz hű, a háborús uszítókat gyűlölő, a béketábor vezetőiért, elsősorban a Szovjetunióért, Sztálinért, Rákosiért lelkesedő ifjakat neveljen...” Ez a megközelítés első hallásra nagyon is beleillik a korról alkotott elképzelésünkbe, ahol mindenki közös célja egy ilyen fórumon, médiumban, mint a Rádió, a teljes egység, a totalitárius állam, az egy Párt – egy Vezér elfogadtatása. De ez a gyakorlatban, a rádiósok részéről egyáltalán nem így volt, a „megvalósult nagy egység” nem jött létre, bármennyire álma azóta is a mai napig ez minden totalitárius rendszernek.

propaganda és nevelő erejét, élenjárna abban a munkában, hogy gyermekeinkből hazafias, a Párthoz hű, a háborús uszítókat gyűlölő, a béketábor vezetőiért, elsősorban a Szovjetunióért, Sztálinért, Rákosiért lelkesedő ifjakat neveljen...”¹⁴ Ez a megközelítés első hallásra nagyon is beleillik a korról alkotott elképzelésünkbe, ahol mindenki közös célja egy ilyen fórumon, médiumban, mint a Rádió, a teljes egység, a totalitárius állam, az egy Párt – egy Vezér elfogadtatása. De ez a gyakorlatban, a rádiósok részéről egyáltalán nem így volt, a „megvalósult nagy egység” nem jött létre, bármennyire álma azóta is a mai napig ez minden totalitárius rendszernek. Ezt a későbbi részekben (leginkább a harmadik nagy fejezetben) részletesen is megvilágítom.

Indok volt szintén az is, hogy az Oktatási (és Irodalmi) Osztály munkatársai felnőttműsorokat készítettek, akiknek mindig nehéz és bizonytalan terület volt a gyermekműsor-készítés. Ezen kívül csak kultúrcsoportokra fókuszált korábban a műsor-készítés, nem népszerűsített olyan általános, mindenki számára elérhető és fontos tevékenységeket, mint az olvasás, az általános művelődés. Erről is ír a már említett dokumentum: „...olyan embereket [kell neveljen a Rádió], akik szeretik a munkát, [...] hűek a munkaszentáldozathoz, [...] akik életvidámak, műveltek, bátrak, egyszóval: szocialisták.”

Ezért célpontba a MINSz a kulturális nevelést helyezi, egy – ma divatos szóval – fenntartható művészeti paradigmával kiegészítve, a művészetápolás kérdéseivel. Ezt a képző-, a zene- és a táncművészet terén

azonos módon akarja megoldani: tömegmozgósítással. A képzőművészet esetében vándorkiállítások szervezésével, amibe a terv szerint 50 ezer fiatal vonnának be, a zene- és táncművészet esetében pedig az Országos Kongresszusi Kultúrverseny¹⁵ megszervezésével. Ezt a célt szolgálta még az üzemi koncertszervezés fiatal előadókkal, röpanyag- és kottakiadás, tehetségkutató versenyek, valamint a Ságvári Endre jelvénytulajdonos verseny is, amivel olvasásra, mozilátogatásra akartak ösztönözni.

A zenei ízlés teljes átalakítását is célul tűzte ki a MINSz. Szembeállítja a dzsesszimádatot a klasszikus zenei kultúra ismeretlenségével, amire drasztikus megoldást javasol:

az üzemi és ifjúsági szervezetekben, klubokban a dzsesszlemezeket ki kell selejtezni, a rádió- és moziműsorokból pedig ezt a zenét száműzni kell.¹⁶ Ezzel párhuzamosan kell a szovjet tömegdalokat és indulókat népszerűsíteni, sőt a hazai szerzőkkel újakat íratni is. (Kadosa Pál, a Zeneakadémia Zongoratanácskének későbbi vezetője más zengzetesebb művek mellett ilyen mozgalmi kantátákkal is gyarapította a zeneirodalmat, mint például a Zelk Zoltán versére írt *Sztálin esküjével* (Op. 41/b). Ezért 1950. március 15-én Kosuth díjat is kapott. Hamarosan a *Fiatalok Zenei Újságjához* került mint főszerkesztő.¹⁷)

A tömegkapcsolatok felügyelt kiszélesítésére is kísérletet tesz a javaslat, amikor jelzi, a művészeti főiskolák ifjúsági szervezeteit be kell vonni a kulturális nevelésbe. (Az Osztály és külső szervezetek kapcsolatait a második fejezetben tárom olvasóim elé.)

Az új Osztály

Az új osztály 25 tagú stábjával, természetesen saját struktúrával (műsorfelépítéssel) rukolt elő a már említett Oktatási Osztály által benyújtott javaslatban. A főszerkesztőség, D. Huszár Klára¹⁸ vezetésével három kisebb szerkesztőségre tagolódott:

Óvodás- és Gyermekrádió

Az első korcsoportnak az *Óvodás- és Gyermekrádió* szolgáltatott műsort, amely két hallgatói csoportra fókuszált: a 4–6, valamint 6–10 évesekre. Szerkesztője az indulástól Pápa Relli volt (lásd előbb). A szerkesztőség profilja a szórakoztató nevelés volt, amit napi két műsorblokkban valósított meg:

- A hét minden napján, reggel 7:00 és 7:20 között a Petőfi sugározta a *Jó reggelt gyerekek* vidámnak szánt zenés ébresztőt, amely ugyancsak folyamatosan ki volt téve az egyre mániákusabban regnáló hatalom befolyásának, amely amúgy egysíkián és dilettáns módjára állt ehhez az új Rádióhoz. Egy 1950. március 3-i, a Népművelési Minisztérium Rádiócsoportja által kiadott elemzés szerint¹⁹ a 7 órai kezdés túl korai, hiszen az iskolai oktatás 8-kor kezdődik (bár eredetileg, a műsorkészítők szándéka szerint, a reggel felkelő gyerekeknek szólna a műsor), később – ugyanennek az évnek júliusában – a Rádió legfelső vezetéséért felelős Kollégium – Révai József kultuszminiszterrel egybehangozva – erős támadást intézett az osztály ellen, mivel műsoraikat nem találták elég harciasnak, nem leplezik le „az ellenség aknamunkáját”, „lebecsülik a tömegmozgósító feladatokat”, „öregesek, lendület nélküliek” (azaz polgáriak).²⁰ Ezek a támadások nem kis fejtörést okoztak a műsorkészítőknek, hiszen hogy lehet egy óvodás műsorban agitációs és propagandatevékenységet végezni? Nem könnyen. Viszont ügyesen megtalálták mindig a kikapukat. Esetünkbe például a „kritikát” követően a műsor legrövidebb, pár perces harmadik egységébe sztahanovistákat, bányászokat (és becsempészve művészeket is) megszólaltattak, valamint katonákat (mivel feladattá vált a honvédelem népszerűsítése). Hogy erre a miniszteri kirohanásra hogyan reagált még a szemfüles kis csapat a többi műsor esetében, arra később visszatérek. A műsor egyébként három egységből állt: maga a zenés ébresztő, majd 10 perc torna, végül a néhány perces riportműsor, tájékoztatóblokk (iskolai eseményekről, személyekről). Ötletadóknak a tanárokat kérték fel.
- A másik blokk délelőtt 11:10-kor kezdődött, ahol 20 perces adásban hetente kétszer (hétfőn és pénteken) mesejátékkal, zenével, játékkal és mozgásgyakorlatokkal kitöltött óvodasműsort sugároztak.²¹ Meseműsort ugyanebben az időben, kedden és csütörtökön adtak, fókuszban a nyelvezettel, és szerdán és szombaton ment a

szórakoztató célú, mesélő stílusú *Gyermekzene*.²² Vasárnaponként havonta egyszer gyermekoperát, zenés mesejátékot adtak.

- Az idősebbeknek készülő *Miska bácsi lemezesládája* (még nem levelesláda!) heti egyszer 20 perces adással jutalmazta az éltanulókat vasárnap délelőttönként. A tanulmányi sikereket elért nebulók lemezeket „küldhettek” (azaz lejátszathattak) társaiknak, Miska bácsi összekötőszövegének kíséretével.
- Ugyancsak az idősebbek délutáni blokkjukat kedden 15:40 és 16:10 között találhatták meg a műsorújságban: 30 percnyi mesejáték, a végén a szovjet minta szerinti mesevégi tanulság kiemelésével. Csütörtökön 14:15-től szintén fél órás adásban hangzott el a Rádió *Gyermekújságja*. Rovatai: folytatásos gyerekregény, hírek – kis-mese formában, mesék, találós kérdések, szerkesztői üzenetek. Miska bácsi karaktere itt is felbukkan. Célja a készítőknek ezáltal az, hogy „Miska bácsi, aki mindent tud, mindenben segít, helyes politikai vezetővé kell, hogy váljék”.²³ Vasárnap délután 16:00-tól 40 perces rádiójáték egészítette ki az adást.

Az alsóport működését számos iránymutatással is ellátták: az előterjesztés szerint eddig a műsorkészítés túl ösztönös (spontán) mivolta miatt tervszerűsége szorult, amivel például az „avantgardista” nevelési irányzathoz tartozó Montessori-pedagógiát le lehet küzdeni, ki lehet szorítani a stúdióból. A lebonyolítás körüli állandó viták miatt is szükséges az új osztály létrejötte, mivel a stúdióigénylés során a mindenre rátespedő Irodalmi Osztály hibájából a gyermekműsorok mindig háttérbe kerültek, így nem jutott elég idő egyszerűen a mikrofonpróbákra.

Iskolások Rádiója

A 10–14 éveseknek szóló adásokat (a második korcsoportnak) az *Iskolások Rádiója* szolgáltatta. Szerkesztőként egy marxista ideológiájú személyt vártak a Pedagógiai Főiskoláról. Célja az ismeretterjesztés, egy új iskolarádió és az úttörők fórumának biztosítása volt, nekik szóló műsorral.

- Az *Úttörő Híradó* delente, hetente háromszor kezdetben csak aktuálpolitikával foglalkozott. Hamarosan áttértek érdekesebb témákra, mint a továbbtanulás, a természettudományos szemlélet (materializmus), a szakkörök kérdései. A hírcsoportokat 20–25 másodperces zenei betét választotta el egymástól, a végén úttörőpostával zárták a műsort.
- A *Rádióiskola* a kezdetekben két súlyponti feladatot helyezett maga elé: a Szovjetunió népszerűsítését természettudományos, történelmi témákon és az orosz nyelvoktatáson keresztül, valamint a materialista szemlélet kialakítását. Kidomborították a magyar–orosz történelmi párhuzamokat, kapcsolatokat, az öt éves terveken keresztül kitűzött fejlesztési célokat. Még a geológiát is a tervgazdálkodás szemszögéből vizsgálta. Minden tudományos eredményt a szovjet érdemek fényében mutatott be, legyen az csillagászati, földrajzi vagy technológiai.

A *Rádióiskolán* belül az orosz nyelv és zeneoktatás érdekes egymás mellé állításából született a *Tanuljunk énekszóra oroszul – Zenei kalandozások*, majd a mellé kerülő *Orosz nyelvlecke – Fiatalok Zenei Újságja*. Később az utóbbi levált és hamar önálló adássá forrt. Az új koncepcióban a zeneoktatás azért is vált lelkiismereti kérdéssé, mert „A zenetanulás [...] eddig mindig az uralkodó osztály kiváltsága volt. Ennek egyik oka gazdasági: csak az uralkodó osztályoknak volt szabad idejük és pénzük hangszer és kóta vásárlására. A másik ok ideológiai: a zenetanulás a leghatásosabb képességfejlesztő. [...]” és itt nem kis szarkazmussal folytatja: „az olyan állam, mely fél attól, hogy a töme-

gek gondolkozni kezdenek, meg fogja akadályozni a tömegek zenetanulását...”. Ezzel persze nehéz volt szembehelyezkedni. Így születtek meg az olyan önálló további műsorok, mint a *Muzsikálj velünk* (úttörők és kicsinyek bevonásával közös zenélés), illetve az *Útmutató kis kamarazenészeknek* (profí muzsikusok által megszólaltatott zeneművek a könnyebb repertoárból).²⁴

Ehhez a műsorcsoporthoz olyan didaktikai ötletek merültek még fel, mint a túlzott hangjátékszerűség elkerülése – bár az addigi *Rádióiskolát* pont a túlzott száraz tananyag-ismertetéssel vádolták²⁵ (joggal), az iskolai élő kapcsolatok hiányát feloldó közös műsormeghallgatások megszervezése – ahol a szerkesztők iskolákba kiutazva a gyerekekkel megtárgyalják a műsorokat –, a tananyagot kiegészítő ismeretek terjesztése – egyfajta interdiszciplinaritáson keresztül –, és az úttörőmozgalom bevonása tanulókörök beszerzése által.²⁶

Ifjúság hangja

A harmadik korcsoport műsora az Aktuális Osztálytól átvett *Ifjúság hangja* volt. Ez mint önálló műsor állta meg a helyét, és fémjelezte a szerkesztőségi profilt is. 14–18 évesekhez szólt, a szerkesztőt a MINSz delegálta, és ennek a szervezetnek teljes körű hatalma volt a műsorkészítésben. Fő feladata a politikai nevelés volt. Külön adásokat készítettek a munkás fiataloknak, a középiskolásoknak és a falusi fiatalságnak. Utóbbi műsoridejét, 15 percet hetente a *Falurádió* engedett át a részükre. (Meg kell említenem, hogy a nekik szóló „Micsurinisták köre” mindig alulmaradt szervezésben és figyelemben az „Ifjú sztahanovisták”-kal szemben.)

Az Osztály munkáját támogatta még egy úgynevezett Dramaturg-Rendezői Adminisztratív csoport is, melynek feladata a lebonyolítás (stúdióigénylés, kiértékelések, stb.), valamint költségvetési kérdések tisztázása volt.

Kitekintés a szomszédokhoz, a bolgár és szovjet ifjúsági rádiók

A két, viszonyítási pontként vizsgált rádió közül első helyen a bolgárt ismertetem, mivel ennek a rádiónak az ifjúsági osztályáról készült beszámoló a korábbi, egyidős a magyar gyermekrádió alapításával, 1950-ből származik²⁷, valamint utána a kicsit későbbből, 1953-ban keletkezett OIR jelentésről is beszámolok. (Ebben a jelentésben bővebben foglalkoznak a Szovjet Rádió fiataloknak szánt ismeretterjesztő tevékenységével, amit külön pontban én is megteszek.)

A Szófiai Rádiónak öt főosztálya közül (a Politikai és Hír, Irodalmi, Zenei Főosztályok mellett) kettő is a fiatalokkal foglalkozik: az Ifjúsági és a Gyermek Főosztály. A Gyermekosztály – amely az 5–14 éves korosztálynak szolgáltat műsort –, bár főosztályként tartják nyilván, mégis az Ifjúsági Főosztály alá tartozik. Ezen széles életkori sávon belül további három korcsoportnak ad: 5–7, 7–10 és 10–14 évesek. Az osztály fő feladata az iskolai oktatás és az úttörőmozgalom segítése, valamint a párt és kormány akcióinak propagálása (békeharc, aratás, stb.). A műsorkészítési szempontokat kívülről kapja a gyermekrádió, a bolgár ifjúsági szervezet, a DCNM-en belül működő Szeptemvricse (Úttörő) osztálytól. Az ifjúsági szervezet feladata a műsorértékelés is, de ez még mostohábban zajlott, mint a magyar *Gyermekrádió*nál. A lehallgatások rendszertelenek voltak.

Az iskolák 10 százaléka rendelkezett készülékkel, így a kollektív rádióhallgatás ott sem volt biztosítva, csupán a napközi otthonokban volt erre lehetőség. Ezzel szemben a lengyeleknél szinte minden iskolában működött rádiókészülék, emiatt az ottani iskola-

rádió-műsorok beilleszthetővé váltak a tantervbe. Mint ahogy a később itt olvasható OIR beszámolóiból kiderül, a szovjet gyermekrádiózási felfogás nem szorgalmazta az iskolai oktatás ilyen támogatását²⁸, mivel szerintük a rádió szórakoztasson és a politikai nevelés része legyen, ne az oktatásé.

A műsorkészítési műhelytitkok része az is, hogy a bolgárok ritkán alkalmaztak gyerekhangokat műsoraikban, szinte csak a *Szeptemvricse-újság* mozgalmi rovatában, vagy a csapatéletről (úttörőkről) szóló felolvasásokban. Inkább fiatal felnőtt női hangokat használtak. Indokként azt hozták fel, hogy így jobban elkülöníthető, karakterisztikusabb hangokkal lehet dolgozni.

A műsoridő kevesebb volt, mint a magyar kollégáknál, napi két adással összesen napi 45 perc (7:30–8:00 és 17:45–18:00 között.) Vasárnaponként ők is egy órás gyermek-színházi közvetítést adtak.

Igen kedvelt műsoruk volt az *Érdeklődők Klubja*, ahol a nálunk népszerűvé vált *Miska bácsi*hoz hasonló karakter tartotta a kapcsolatot a fiatal rádióhallgatókkal. Kvízkérdésekkel, gyerekek gyakoribb szerepeltetésével tették a műsort vonzóvá.

Helyet kapott a struktúrában a három elkülönülő korosztálynak szóló kívánságműsor is, mellette természetesen a „nélkülözhetetlen” mozgalmi daltanulási műsor.²⁹

Gyermek hangszeres előadó hetente egy 10–15 perces műsorban juthatott adásidőhöz, ifjúsági kórusok hasonló gyakorisággal szintén lehetőséghez jutottak. A konzervműsorokhoz mindig adtak szöveges bevezetőt.

A prózai műsoraikat egy az egyben átvették a szovjet rádiótól. Az írókra nem vonatkozott annyira a három „t”, a „tiltott-türt-támogatott” kategorizáló és ezáltal megbélyegző hozzáállása, mint a magyaroknál. A leírás szerint az előző rendszert kiszolgáló írók is lehetőséghez jutottak a Szófiai Rádiónál, amennyiben a Népfront célkitűzéseivel egyetértettek már. Az írókat a szakminisztériumuk küldte ki az úttörőcsapatokhoz, azok rendezvényeire, hogy személyes kapcsolatot alakíthassanak ki a fiatalokkal.

A személyes kapcsolatot szolgálta ezen és a levelezésen kívül az is, hogy a Gyermekosztály a rendszeres úttörőcsapat-látogatásokon túl időnként egy színházban vagy parkban félnapos – mai szóval – roadshow-t, ismerkedő délutánt szervezett, ahol a színészek, rádiósok, gyerekek, nevelők, szülők találkozhattak. A Szófiai Rádió ezeket a találkozókat viaszlemezre felvette, és később külön műsorként leadta.

Az 1953. szeptember 8–21. között megrendezett OIR (Organisation Internationale de Radiodiffusion) megbeszélésről készült jelentés szerint³⁰ (azaz 3 évvel a bolgár tapasztalatok megszerzése után) a gyermek- és ifjúsági műsorkészítés nem kapcsolódik szorosan az iskolai oktatáshoz, hanem a szórakoztatás a nevelés részévé vált. Egyik fő nevelési célként ebben az időben a sikeres munkára nevelés jelent meg, emellett a rádiósok a szülők és nevelők részére is készítenek műsorokat.

A keleti blokk szinte minden egyes rádiójának mintát nyújtó Szovjet Rádió belül külön rádióként működött a fiatalokkal foglalkozó igazgatóság. Hét osztály tartozott hozzájuk: Iskolai és Úttörőélet, Irodalmi, Tudományos Ismeretek Propagandája, Társadalmi és Politikai, Zenei, Óvodás és Levelezési Osztály.

- Iskolai és Úttörőélet Osztály: mint a Magyar Rádió Aktuális Osztálya, csak a fiataloknak szánt műsorokkal, mint riportműsorok, novellák, összeállítások. Ezek az Osztály főműsorában, az *Úttörő Híradó*ban kaptak helyet, ami harmincperces adásként a *Pionjirszkaja Pravda* (*Пионерская Правда*) alapján készült. A *Híradó*n belüli tudomány- és technika-rovaton kívül az irodalmi rovat az aktuális gyermekirodalmat népszerűsítette. Az osztály havonta két adást is készített a szülőknek.
- Az Irodalmi Adások Osztálya két csoportra tagolódott, ami külön műsort készített az alsó-, valamint a felső tagozatosoknak. Célja az orosz irodalom népszerűsítése felolvasással, hangmontázs-készítéssel, a gyermekeknek szóló elbeszélésekből pedig rövid hangjátékokat írtak. Alkalmazták ők is az „Aranyalap” elvet, azaz a

legjobb kritikájú anyagokat elhelyezték egy külön alapon. Ezek a műsorok számos ismétlést mértek, rendszerint évente újra leadták őket. A *Mikrofonszínház* a gyermekszínházak előadásait „rádiószerűsítette”, vagyis montázs formában a több-órás anyagokat egy órányira összevágta. Az *Írók a mikrofon előtt* riportműsor volt, merész propagandacéllal az írók saját műveik népszerűsítésén kívül aktuálpolitikai kérdésekről is beszéltek a gyerekhallgatóknak.

- A Tudomány és Propagandaosztály, mint neve is sugallja, az ötéves tervek propagálását végezte a tudományos ismeretterjesztés eszközével. A szintén alsó és felső tagozatosoknak külön-külön készülő műsorok közé tartozott a *Fiatal földrajztudósok klubja* és a *Fiatal micsurinisták klubja*.
- A Társadalmi és Politikai Kérdésekkel Foglalkozó Osztály *A kommunizmus építői* címmel tárcákat, irodalmi riportokat készített. Témáit a Komszomolról³¹, a párt- és kormányhatározatokról előadások formájában dolgozta fel.
- A Zenei Osztály két feladata a zenei műsorok készítése és a zenei adások illusztrálása volt. A *Zeneszerzők arcképe* zenetörténeti sorozatként nyújtott etalont a többi rádióadónak, a gyermekeknek írt zeneművek megszólaltatását pedig a nálunk is ugyanilyen néven és céllal futó *Gyermekzene* biztosította. Hetente 25 perc daltanulás és gyakori koncertek is szerepeltek a műsorban, emellett a *Zenélő doboz* kívánsághangversenyként, a *Hazám dalai* népzenei műsorként, a *Zenei Újság* pedig havi egy alkalommal egy órás zenei híradásként vált ismertté. Ezek a műsorok ihlették a Magyar Rádióban is műsorra tűzött *Híres világjárók*, *Zenélő doboz*, *Zenei Újság*, *Úttörő Híradó* (később *Harsan a kürtszó* címmel) című adásokat.³²
- Az óvodások műsorai legnagyobb részben mesék voltak, egy részüket jelenetek formájában hangjátékká dolgozták át. Népszerű kívánságműsor volt a *Kedvenc könyvecském*, rejtvényrovattal.
- Levelezési Osztály: Fontosnak tartották a tömegkapcsolatot. A gyerekeket meghívták közös lehallgatásokra, konferenciát szerveztek az esemény köré. Máskor az igazgatóság tagjai keresték fel a gyerekeket hanganyagokkal, kész műsorokkal, hogy a véleményüket kérjék. A dokumentum szerint havi 12 ezer levelet kellett feldolgozniuk. A levelezésnek a Szovjet Rádiónál is egyik célja a műsorokra történt reflexiók összegyűjtése volt, másrészt viszont a leveleket statisztikai célokra is használták, amik nem csak kizárólag a műsorokhoz volt kapcsolható. (Kérdések tárgya, levélírók adatai, a szövegezésből kitűnő politikai hangulat és beállítódás, stb.)

A műsorok alapvetően a már elsajátított (a tanterv által meghatározott), az iskolai oktatás során megszerzett tudásra épültek. A Rádió ennek a tudásnak az elmélyítését szolgálta, bizonyos metodikai segítséget adva annak felhasználásában a gyerekeknek (például: hogyan kell egy térképet használni...). Viszont nem volt célja az iskolai tanterv követése és az oktatási feladatok átvétele. Emellett olyan nevelési célokat is kidomborított, mint a munkára nevelés. Ezt még a zenei műsorokba is beszöttek: például az egyszerű dolgozó nép megbecsülése Glinka műveiben. Ennek a Rádióknak a párt- és kormányhatározatok megvalósítása volt elsősorban feladata, olyan műsorokat kellett készíteni, ami ezeket a célokat népszerűsíti, így a munkaszeretet mellett nevelési célokat: hazaszeretet, becsületesség, barátságosság, bátorság.

Még külön megemlíteném a Zenei Osztály³³ (amely nem összetévesztendő a fiataloknak műsort gyártó Zenei Osztállyal) zeneoktatási paradigmáját. (Az Osztály felépítése kissé eltér a magyarétól.³⁴) Adásait csúcsidőben (hétköznap este és vasárnap) sugározta, a hét szinte minden napján. A közérthető nyelvezetre nagy hangsúlyt fektettek, kerültek a szakkifejezéseket, cirkalmasságot, de ha elkerülhetetlen volt a használatuk, magyarázatot adtak mellé. Zenei alapfogalmakra, zeneelméletre vonatkozó zeneoktatás nem létezett a Rádióban.

Az adások 16–25 százaléka foglalkozott orosz zenével, a teljes műsor tematikailag a következőképpen oszlott meg: hazai és külföldi zenetörténet, előadások zeneszerzőkről és zeneművekről. Rendkívül népszerű volt a rádiójáték formájában feldolgozott, gazdag zenei illusztrációval ellátott zeneszerzői életpálya.³⁵ Hasonlóan kedvelt volt a rádióhallgatók által feltett zenei kérdések megválaszolása.

Ezzel párhuzamosan a magyar Zenei Osztály „zenei tömegneveléssel” foglalkozó, Bónis Ferenc és D. Huszár Klára által szerkesztett nevezetesebb műsorai az 1950–1951-es évekből³⁶: a *Figyeljük a zenét* sorozaton belül futó *Háry János legújabb kalandjai* (a kispolgárinak titulált *Zenopotámia* helyett vezették be, ez is szórakoztató formájú, kvíz-rovattal tarkított műsor volt, de ezt sem tartották elég politizáló hangúnak), *Könnyű út a komolyzenéhez* (kissé komolyabb hangvételű, mint az előző, szárazabbnak, nehézkesnek mondták), *Zenés posta* (heti 400 levelet besöprő népszerű műsor volt, főleg a vidéki parasztság, munkásszármazású hallgatók kedvelték). Emellett előadások, amiket „folyóiratizűnek” találtak a kritikusok, magyarázószövegek, amik a *Zenei Szemlében* hangoztak el. Utóbbiak maximalizmusa váltott ki elégedetlenkedést.

Mint láttuk, a Magyar Rádió önálló Gyermek- és Ifjúsági Osztálya komoly külső és országon belüli tényezőkhöz kellett tartsa magát születésekor. Mindenekelőtt folytatnunk kell a következő fejezetben annak taglalását, hogy az Ifjúsági Egység hogyan befolyásolta arculatát, milyen módon próbálta tömegkapcsolatait fejleszteni és hogy küzdött a „profi” világ kegyeiért, hogyan próbálta magát elfogadtatni az egyre jobban passzivitásba süllyedő alkotók és művészek között.

Tehát rádiós stílusban csak annyit: „Kedves hallgatóink, maradjanak velünk!”

Irodalomjegyzék

Halló, itt Kossuth-rádió! Halló, itt Petőfi-rádió! (1949. január 29.) *Népszava*, 4.

Hogyan szól(junk Hozzánk)? Célkeresztben a kisgyermek. Forrai Katalin és a kecskeméti óvodások az *Énekeljünk!* adásaiban, mint viszonyítási pont (vagy sablon?). I–II. rész. (2011) *A Kisgyermek*, 5. 2–3. sz.

Kenyeres Ágnes (1994, szerk.): Magyar életrajzi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Magyarország a XX. században. III. Kultúra, művészet, sport és szórakozás. Magyar Rádió. A Magyar Rádió átmeneti korszaka (1950–1956). (1996–2000) Babits Kiadó, Szekszárd.

Tóbiás Áron (2003): *Kettészelt égbolt. A Magyar Rádió regénye. Emberek – Történetek. Dokumentumok 1945–1956.* Magyar Rádió Közalapítvány, Budapest.

Jegyzetek

1 Itt a cím már kapásból hibás, hiszen a Gyermekrádió csak egy része volt a teljes fiataloknak műsort készítő „minirádióknak”. De mégis ezt használom, mert a köztudatban, sőt még a rádiós körökben is így „becézték”. A cím ihletője az az 1985-ben készült rádióműsor, amelyben Szabó Éva (1932–2001), újságíró, rádiós szerkesztő, műsorvezető és riporter, az *Iskolarádió* egykori vezető szerkesztője mesél a fiatalokért működő rádió történetéről.

2 http://www.nol.hu/lap/mo/20090915-hars_istvan_koszontese

3 Pápa Relli (1917–1984) a háború után a Rádió Gyermekműsorainak szerkesztőjeként működött. Szindarabokat, mesejátékokat és férjével, Barotányi

Ferencsel több gyermekoperát írt (Kenyeres, 1994, XV, 993. o.).

4 Képes Géza 1946–1954 között az Irodalmi Osztály vezetője volt. Ő indította el többek között a *Falurádió* műsorait és a Gyermekrádió megalapításában is fontos szerepe volt.

5 Pamlényi Ervin 1945–49-ben a Magyar Rádió aktuális, majd oktatási osztályának vezetője.

6 Elnökségi iratok. A Szerző saját nyilvántartási azonosítója: IR-015, a Magyar Központi Híradó Rt. Oktatási Osztályának belső használatú anyaga, 1948.

7 Az említett irányvontól eltérő szándékról először *Az Ifjúsági- és Gyermekrádió munkaterve 1950.*

febr.1-től jul.31-ig., Magyar Rádió Irattár, Elnöki Iratok – a szerző saját azonosítója: KON-014 – irat tájékoztat minket.

8 Erről tesz említést az *Önálló Ifjúsági és Gyermekosztály szervezése* című beadvány, amiben úgy tájékoztatnak, az említett 2600 készülékből szinte egyet se juttattak el az iskolákba. Összesen 180 iskolának volt az induláskor készüléke. Elnökségi iratok, a Szerző saját nyilvántartási azonosítója: KON-062, 1949.

9 Elnökségi iratok. A Szerző saját nyilvántartási azonosítója: IR-015, *A Magyar Központi Híradó Rt. Oktatási Osztályának belső használatú anyaga, 1948.* Az itt feltüntetett zenei témájú műsorokból néhány: I. és II. osztályosoknak a zenei alapfogalmakat próbálták tisztázni, III., IV. osztályosok már dallamdiktandót, ritmusírási gyakorlatot, játékos szolmizációs feladatokat is kaptak.

10 Szóts Ernő a Rádió műsorigazgatója volt a kezdetektől (1925) haláláig, 1932-ig. Az ő működése alatt vált a magyar broadcasting Európa akkori egyik mértékadó rádiótársasága.

11 A fejezet forrása a Magyar Rádió Levéltárának Elnökségi Iratai között található: *Az ifjúság kulturális neveléséről*, a szerző saját iratszám: KON-104, Budapest, 1949. Ebben a MINSz állásfoglalása található.

12 A MINSz-et 1950. július 16–18. között, a később KISZ III. kongresszusaként idézett esemény során váltotta fel a DISZ (Dolgozó Ifjúság Szövetsége), az Ifjúsági Egység gondolatának jegyében. Erről a mozgalmról írásomban, a második fejezetben bővebben is szólok, mivel komoly hatása volt a születő Ifjúsági és Gyermekrádióra.

13 *Javaslat önálló Ifjúsági- és Gyermekosztály szervezésére.* Elnökségi iratok. A szerző saját nyilvántartási azonosítója: KON-062, a Magyar Központi Híradó Rt. Oktatási Osztályának belső használatú anyaga, 1949.

14 *Az Ifjúsági- és Gyermekrádió munkaterve 1950. febr.1-től jul.31-ig.*, Magyar Rádió Irattár, Elnöki Iratok, a szerző saját azonosítója: KON-014.

15 Lásd még: *Magyar Filmhíradó*, 1950. június, 23. szám.

16 A MINSz meglehetősen kulturális oldalról közelíti meg ezt a kérdést, ők a könnyebb műfajokat kizárólag klasszikus zenei neveléssel szorítanák vissza, a Zenei Osztály viszont a magyar nótával helyettesítené. Lásd: *Feljegyzés a Zenei Osztály munkatervéről*, Magyar Rádió, Elnökségi Iratok, a szerző saját azonosítója: MIG-028, 1950. április.

17 Az Ifjúsági Osztálynál történő egyik legkomolyabb személycsere-hullám már 1950 nyárvégén-őszén, a Kollégium egyik júliusi jegyzőkönyvében foglaltakra hivatkozva végigsöpör, Révai József nyomására és a Rádió vezetéséért felelős Szirmai István elnökletével. Ekkor kerül Kadosa Pál az emlí-

tett főszerkesztői pozícióba, ezen kívül Kónya Lajos a *Vörös Nyakkendőhöz*, Ács Kató pedig a *Gyermekújsághoz*. Az írók elzárkóznak a műsorkészítéstől, ekkor „Miska bácsinak” is 3 hónap alatt nyolcszor változik a hangja. Kadosa *Fiatalok Zenei Újságja* az *Orosz nyelvlecke*hez kapcsolva a Kossuth adón először – a Boritéktár aktái szerint – 1950. augusztus 24-én hangzott el. Lásd még: *Feljegyzés az Ifjúsági és Gyermekosztály munkájáról és tervéről*, Elnökségi iratok, Rádió belső használatra, 1950. november, KON-013

18 Huszár Klára 1919-ben született, 1942-ben énektanári diplomát szerzett, 1947-től 1951-ig a Magyar Rádió munkatársa volt, az Ifjúsági és Gyermekosztály első vezetője. Később operarendezői végzettséget szerzett és leginkább már csak így dolgozott a Rádióknak. 2010-ben hunyt el. Az Ifjúsági és Gyermekosztályon kívül a Komolyzenei Szerkesztőségénél is dolgozott. Övé volt a „tömegzene” és „zenei tömegnevelés” területeinek műsorszerkesztői feladatköre is. Ezt Bónis Ferencsel megosztva végezték. Bónisra ezen kívül a szerkesztőség teljes lektori munkáját is rábízták. Lásd: *Jelentés a Komolyzenei Szerkesztőség munkájáról és terveiről az 1950. szeptember 1. – 1951. március 31. közötti időszakban.*, Magyar Rádió Levéltára, Elnökségi Iratok. A szerző saját azonosítója: KON-076.

19 *A gyermek- és Ifjúsági Rádió adásainak értékelése*, Elnökségi iratok, Népművelési Minisztérium Rádiócsoport, 1950. 03. 03., MF-010.

20 *Feljegyzés az Ifjúsági és Gyermekosztály munkájáról és tervéről*, Elnökségi iratok, Rádió belső használatra, 1950. november, KON-013.

21 Ez a műsor vált aztán a népszerű Forrai Katalin vezette foglalkozásokká (lásd: *Hogyan szól(junk)...*, 2011).

22 A *Gyermekzene* műsorai közül néhány az első félév terméséből: *Utazás a Vág völgyén* (szerzője Volly István, népzenei), *Virágéknál ég a világ* (Kapos Edittől, farsangi-népzenei), *Nyírfácska* (szintén Kapossai Edité, orosz néptáncitanítás), *Zenés utazás Bulgáriában* (Peter Raiceffől), *A Moszkvai Zenei Általános Iskola hangversenye* (szovjet magnetofonfelvétel), *Puskin – Rimszkij-Korszakov: Aranykakas* (a mese zenei betétekkel), *Bucsu a téltől* (Mozart, Csajkovszkij és Debussy zongoradarabjai), *Utazzunk Szlovákiába* (Bartók *Gyermekeknek* III. és IV. füzeté).

23 A részletese műsorstruktúra és koncepció megtalálható a már említett dokumentumban: *Az Ifjúsági- és Gyermekrádió munkaterve 1950. febr.1-től jul.31-ig.*, Magyar Rádió Irattár, Elnöki Iratok, a szerző saját azonosítója: KON-014.

24 Az idézetek forrása: *Az Ifjúsági- és Gyermekrádió munkaterve 1950. febr.1-től jul.31-ig.*, Magyar Rádió Irattár, Elnöki Iratok, a szerző saját azonosítója: KON-014

25 Erre történik utalás egy, az Elnökségi iratok között található, a *Rádióiskolára* vonatkozó módosítási javaslatban. A *Rádióiskola* műsorait 1948-ban még nagyon száraznak, unalmasnak találták akkor, sürgették egyre több hangjáték, illusztrált beszélgetés beiktatását a felolvasások, monoton előadások helyett. A szerző saját nyilvántartási azonosítója: IR-015, a Magyar Központi Híradó Rt. Oktatási Osztályának belső használatú anyaga, 1948.

26 Az Osztály havonta kétszer akart kiszállni az Úttörőszövetség által preferált iskolákhoz, közös meghallgatás és azt követő vita céljából.

27 A szófiai rádióval foglalkozó anyag: Magyar Rádió Levéltára, Kollégiumi iratanyag, 1950. A szerző saját azonosítója: K-011.

28 Vesd össze még a 7. lábjegyzettel.

29 Nálunk, valószínűleg ennek a beszámolónak nyomán később a *Daltanítás* sorozattá vált, többnyire valamilyen másik műsor második részeként, mint az *Úttörőbarátság*, vagy *A tábor élete*.

30 Ez a jelentés többek között a kínai, szovjet, lengyel, csehszlovák, kelet-német és román rádiósokkal történt találkozóról számol be, de azon belül csak a szovjet delegációtól átvett tapasztalatokról ír. *Jelentés a Szovjet és a népi demokratikus rádiók vezetőivel és munkatársainál folytatott megbeszélésekről*. Elnökségi Iratok, a szerző saját azonosítója: K-009, 1953.

31 Össz-szövetségi Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetség

32 Ennek ellenére egy bizalmas dokumentum úgy vélekedik, nem vesz át a Magyar Rádió elég példát a szovjetektől. Mivel a magyar és szovjet gyerekek érdeklődése és fölkészültségi szintje szinte azonos, számos, a kommunista nevelés szempontjából fontos szovjet irodalmi és tudományos műsort egy az egyben közvetíthetne a Magyar Rádió. Szándékában állt az Ifjúsági Osztály tanulmányútra is kiküldeni egy-

egy munkatársát, mivel elismerte, az osztály kollektívája a legfiatalabb volt akkor a Rádióban. Ld.: Az Ifjúsági- és Gyermekosztály jelentése. Elnökségi Iratok, 1953. szeptember 19. A szerző saját azonosítója: KON-017

33 A Zenei Osztály a Szovjet Rádióon belül a műsoridő 60 százalékát adta az Elnökség egyik tagjának irányítása alatt. Műfaji- és területi elv szerint tagolódtak az osztályok. Műfaj szerint 4 osztály működött: Szimfonikus, opera és kamarazenei-, Esztrád és operett-, Orosz és szovjet zenei-, valamint Zenei oktatási Osztályok. Területi elv szerint kettő: Szovjet zenei-, Külföldi zenei osztályok.

34 A Magyar Rádió Zenei Osztályának működési területei a következők voltak: Népzene, Tömegzene, Szimfonikus zene (és opera), Kamarazene (és szólísták), valamint a Zenei tömegnevelés – a Rádió, saját bevallása szerint legfontosabbnak tartott feladata. A szovjettel ellentétben a magyar rádiósok nem adtak csúcsidőben tömegzenét, bár ennek előretörését pont Révai József szorgalmazta leginkább. A Rádiókórus komoly szerepet vállalt ennek megvalósításában. Lásd: Jelentés a Komolyzenei Szerkesztőség munkájáról és terveiről az 1950. szeptember 1. – 1951. március 31. közötti időszakban., Magyar Rádió Levéltára, Elnökségi Iratok. A szerző saját azonosítója: KON-076

35 Gondoljunk csak az 1982-ben koprodukcióban a Magyar Televízióban készült *Liszt Ferenc* filmsorozatra.

36 Meg kell említenem, hiszen arról a két nagy formátumú és fontos pozíciójú rádiós felnőttműsorairól van szó, akik hatással voltak az Ifjúsági és Gyermekosztály zenei rovatára is, mivel az ő irányításuk alá került az is. Lásd: *Jelentés a Komolyzenei Szerkesztőség munkájáról és terveiről az 1950. szeptember 1. – 1951. március 31. közötti időszakban.*, Magyar Rádió Levéltára, Elnökségi Iratok. A szerző saját azonosítója: KON-076